

žena rečenica nisu rečenice u smislu završene potpunosti. Time se postiže veća preciznost, ali se ona plaća jednostranošću pristupa jer je jasno da u nekom smislu to ipak jesu rečenice. Tako se predloženom definicijom rečenice nekako rješava jedno, ali se ujedno otvara čitav niz novih pitanja. Ona se ovdje više ne mogu razmatrati, pa će biti potrebno da im se posveti drugi članak.

AKCENTOLOŠKI ČLANCI ŠIME STARČEVIĆA

Vladimir Anić

I. Poznato je da je Šime Starčević, nepomirljivi protivnik shvaćanja književnoga jezika u duhu učenja tzv. zagrebačke škole,¹ koji je umro kao posljednji hrvatski ikavac, prvi izložio četveroakcenatski sustav našega jezika. Među brojnim spisima s raznih područja, koji tvore Starčevićevu još nedovoljno proučenu ostavštinu, za nauku o našem jeziku bit će najvažnija njegova *Nova ričoslovica ilirička*. Trst, 1812. Ta je gramatika izrađena na temelju ličkog ikavskog govora iz Starčevićeva kraja. U njoj ima oblika koje živi govor ne poznaje (kao plural imperfekta *ljubiahomo*, *ljubiahote* itd.), zatim tvorbi modernijeg izražavanja koje nadilaze narodnu bazu (glagolske imenice, dapače i od trenutnoga glagola kao *sagrađenje* itd.), u vokabularu i sintaksi vidljiv je kontinuitet s ikavskom književnom tradicijom, a ima odstupanja od ličkoga govora i u akcentu. Ovo spominjem jer držim da je Starčevićeva *Ričoslovica* gramatika književnoga jezika, a ne gramatika ličkoga govora ili linearan opis dijalekatske građe. Teže je reći bi li nam ona danas bila zanimljivija kao jedno ili kao drugo: kao podatak kontinuiteta ikavske književne tradicije na osnovi ličkoga govora ili kao podatak o tome koliko se cjelovitost novoštokavskog sustava ostvarila u tom govoru. Bude li historiografija jezika hrvatske književnosti i javnog života u Dalmaciji više problemizirala predmet svoga interesa, odgovorit će i na pitanje koliko je *Ričoslovica* kao gramatika utjecala u regionalnom opredjeljivanju za ikavicu kao književni jezik. U toj nedovoljno proučenoj knjizi vidi

---

njezinu vrelu i materinskim jezicima (grčkom i latinskom), a ne derivacijama u pojedinim jezicima koji su tek kasnije i sekundarno postali izrazima te tradicije. Tim se jezicima obraćaju narodi koji se preko takvih jezika tek upoznaju s evropskom kulturom, pa im svaki od njih predstavlja njezin izvor i cjelinu.

¹ Ako pogledamo mjesta u literaturi u kojima o Starčeviću postoji sud (B. Vodnik: *Pop Šime Starčević*, Veda, Nova Gorica, 1912, M. Kombol: *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, 1945, Lj. Jonke: *Književni jezik u teoriji i praksi*, Zagreb, 1965², Z. Vince: *Pogledi na jezična pitanja u Dalmaciji u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda*, *Kolo*, 3-10, 1966), nameće se pitanje da li za nerazrožnu ocjenu Starčevićevih stavova o vitalnim problemima jezika sada već postoji vremenska udaljenost.

se Starčevićeva solidna filološka obaviještenost, a i lijepo poznavanje narodnog života. U njoj će zainteresirani naći među primjerima i dosta nepoznatih ili zaboravljenih poslovice i uzrečica, koje nisu nikada poslije prodrle u naše gramatike.

Iako je činjenica da je u *Ričoslovici* prvi put iznesen četveroakcenatski sustav poznata, ne možemo reći da je naša filologija znala dovoljno cijeniti ovu Starčevićovu zaslugu. To je samostalan pothvat, u kojem Starčević k tome nije imao ni prethodnika u kojeg bi se mogao ugledati. *Ričoslovica* i danas pruža informacije o nizu primjera i kategorija koje se javljaju kao normirane ili prakticirane dublete u suvremenoj praksi književnoga jezika (*slòvo-slòvo, sēnjskī-sēnjski, večēras-večērās, tūmačiti-tumāčiti*).

Spomenut ću u najkraćim crtama kako je Starčević bilježio akcente. Za četiri akcenta on je imao tri akcenatska znaka, i to: 1. današnji znak [˘] za kratki silazni akcentat ne bilježi, već riječ piše bez akcenta (*nebo = něbo*), 2. današnji [˘] za kratki uzlazni akcentat bilježi znakom ^ˆ (*dobròta = dobròta*), 3. dugi silazni akcentat bilježio je znakom [˘] (*glàs = glàs*), jednako kao neakcentiranu dužinu, 4. dugi uzlazni akcentat bilježi jednako današnjem znaku (*ká-rati*). Od toga bilježenja ima znatnih odstupanja, a i nejasnoća kod višesložnih riječi, za koje je često bilježenje četiriju akcenata sa tri znaka neprikladno. Ista neprilika osjetila se i kad je četveroakcenatski sustav svojega govora izložio Vuk Karadžić u prvom izdanju svoga *Srpskoga rječnika 1818*. Nije bilo dovoljno što je Vuk Karadžić imao četiri znaka, jer nije bilo dovoljno obilježiti posebnim znacima opozicije kao *jǎrica-jàrica* i alternacije oblika iste riječi kao *vòda-vòdê (vòdê)-vòdu*.

Općenito, s *Ričoslovicom* u ruci ne bi se danas moglo govoriti sve kako je Starčević htio da se govori. Njegov se akcentat mora djelomično rekonstruirati na temelju njegova bilježenja i ličkoga govora, što je, dakako, lakše ako je riječ uzeta iz pučkoga vokabulara.²

II. Poslije gotovo četiri decenija Starčević (sada u Karlobagu) piše *Ričoslovje* ili gramatiku u zadarskom listu *Glasnik dalmatinski*.³ *Ričoslovje* izlazi od broja 34 (27. rujna 1849) do broja 57 za god. 1850. u nastavcima, »na komade«. Pišući *Ričoslovje*, Starčević nije mnogo podsjećao čitaoca na *Ričoslovicu* i dopustio je da urednik Ante Kuzmanić u bilješci napiše da »mi do sad ni jedne prave gramatike skroz po hervatski pisane nevidismo« (br. 34), što je ispravno koliko odgovara Kuzmanićevu shvaćanju književnoga jezika kao čisto narodnog ikavsko-štokavskog govora.

² Njegov akcentat obradio sam u radu *Akcentat u gramatici Šime Starčevića, Radovi Fil. fak. u Zadru*, VI (4), 1967.

³ List izlazi u Zadru dva puta tjedno pod uredništvom Ante Kuzmanića od 1. 6. 1849: »Da bi se što više razveo naš prikrasni jezik hervatski nakanili smo se izniti naš časopis s početkom maseca lipnja skroz na talianskom jeziku, i napose praviti drugi časopis skroz po hervatski« (br. 1). – O listu inače nema nikakvih podataka u J. Horvat: *Povijest novinstva Hrvatske*, »Stvarnost«, Zagreb, 1962.

I *Ričoslovje* zaslužuje pažnju. Starčević je tu upotrijebio niz gramatičkih termina koje ni Maretić nije spomenuo u svojoj poznatoj studiji.⁴ U njoj nema već samog termina *ričoslovje* (jedino *rječoslovlje* uzeto od Babukića, Mažuranića i Šuleka u značenju »etimologija«), kao ni npr. *blagoslovci*, *izpustilo*, *poluglasilo*, *sklon*, *slovikovanje*, *razlaz*. Domaći termini ni u drugim jezicima ne prolaze jednako. Suočeni s evropeizmima, oni često odstupaju, ali u slojevima jezika u kojima danas pomažu samo tuđice ili tuđi dijalektizmi, nepostojanje domaće terminologije ostaje ozbiljna hipoteka književnog jezika. O Starčevićevu stvaranju hrvatske gramatičke terminologije možemo misliti što hoćemo, ali moramo reći da rezultat tog nastojanja ima jedan nedostatak koji terminologija ne smije imati: nije uvijek jasna, jer pojedini termini već imaju u jeziku neko drugo značenje. Danas se lako može pogoditi što znače *zarizak*, *piknojzarizak*, *dvopiknja*, *piknja aliti bocka*, *pitalo* (upitnik), teže je pogoditi što su *priklopac* i *zaklopac* (zgrade), *izpustilo* (*k'* ili *kû* = koju), a čitalac *Ričoslovja* mora se vraćati da vidi da su ti pravopisni znaci okupljeni pod zajedničkim terminom *razlazi*.

III. Akcentima je u *Ričoslovju* Starčević posvetio dva članka, u br. 30 od 12. IV 1850. i br. 32 od 19. IV 1850 (paragrafi 169–174 i 175–180). Za proučavanje akcenta Starčević je imao osnovni uvjet – znao je slušati, a sretna je okolnost što je poznavao narodni jezik i druge gramatike. U tome sam sklon vidjeti razlog za jednu njegovu dosljednost. Njemu je bilo poznato da drugi gramatičari bilježe riječi s kratkim silaznim akcentom udvojenim konsonantom (*nebbo*), što je on u *Ričoslovici* odlučno odbio i ostao pri tome i u *Ričoslovju*. U Starčevićevu pravopisu bilo je digrama (kojih u *Ričoslovju* nema zbog intervencije urednika),⁵ ali u svoj grafički sustav nikada nije unosiо oznake za obilježavanje prozodijskih elemenata. Nije li Starčević, zapažajući kakve razlike u akcentiranju postoje već u samom štokavskom dijalektu, a pogotovu u drugim dijalektima, nastojao izbjeći opasnost da stavi pred prevelike teškoće sve one koji će pisati na njegov način?

I u *Ričoslovju* Starčević ima tri akcenatska znaka za četiri akcenta: ^, ` , ' . Ove znakove naziva »bilizi priglasila«. Priglasilo je »stanovito jedne slovke glasa zanašanje koje stoji u nikom uzdizanju i udiljnom spužtanju, ali u nikom upravnom, i to odugom, ali dugom potezanju glasa« (par. 174). Dakle, priglasilo označuje prozodijske elemente – intonaciju i duljinu. Starčević razaznaje trostruko priglasilo: 1. *skeršeno*, 2. *odugo*, 3. *dugo*, a njihovi bilizi jesu:

⁴ Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka, *Rad JAZU*, 243.

⁵ Ante Kuzmanić, koji *Ričoslovje* popraćuje sa dosta bilježaka, mnogo osjetljiviji u jezičnim rasprama na budućnost ikavice nego na pravopis, prilagođuje pravopis »zagrebačkom« i piše: »Sad po ovom novom obćenom pravopisu imamo tri izmišljena slova više, tj. č, ě i š; a četvrto ž namisto x, jer se većini sadašnjih hervatskih književnikah učinilo da je bolje pisati *kuća*... nego *kucha*... kako bi htio g. Starčević.« (Br. 31, 27. IX 1849)

1. *bilig priglasila skeršenoga jest skučena pruga : sirôta (= sirôta) - dakle, kratki uzlazni akcenat,*
  2. *bilig priglasila odugoga jest pruga od live k' desnoj spusćena : pùšè (= pùšè) - dakle, dugi silazni akcenat,*
  3. *bilig priglasila dugoga jest pruga od desne k lijevoj spusćena : skákati (= skákati) - dakle, dugi uzlazni akcenat.*
- Kratki silazni akcenat ne bilježi : *rat (= ràt).*

Uz to je Starčević pokušao definirati i duljinu : »Glas, koga slovke u jednoj riči za prvom slovkom daju, jest u obziru glasa perve slovke niki mukli zuk, koi neima nego samo polovicu snage od glasa perve slovke. On se imenuje poluglasilo.« (Par. 171) Iz ovoga se ipak može izvući zaključak da duljina dolazi iza akcenta.

Starčević je akcente dobro razlikovao, ali nije mogao ući u njihovu fiziologiju. Njemu nikakve filološke metode nisu mogle dati elemenata da od dva duga akcenta uzlazni drži duljim. Glasilo je »zuk koi se čuje u jednoj samoj slovki« (par. 170), a priglasilo obuhvaća i intonaciju – tako *rat* »ima samo glasilo«, a *lèd (= lèd)* »ima s glasilom i priglasilo« (par. 175). Iako će ovakvo shvaćanje vrlo brzo pokazati svoje slabosti, jasno je da je Starčević smatrao da u kratkom silaznom akcentu nema silazne intonacije. A to je pitanje i danas kurentno u našoj akcentologiji. U najnovije vrijeme pokazuje se težnja da se uzme termin *oštri* jer se smatra dokazanim da tu silazne intonacije nema. U prilog vrijednosti Starčevićevih zapažanja govori činjenica da je ovaj novi pogled imao u njemu tako dalekog i, možda, sretnog prethodnika.

Starčević je već u *Ričoslovici* dao nazive za akcente : glas pod kratkim silaznim nazvao je *glas kratki*, pod kratkim uzlaznim *glas uzdignuti*, pod dugim silaznim *glas malo raztegnuti*, a pod dugim uzlaznim *glas posve raztegnuti*. Akcenatske znakove (»nadslovke«) nazvao je *smotani* (´ odgovara našem ´), *teški* (˘ odgovara našem ˘) i *oštri* (´ odgovara i našem ´). Termine za akcente sam Starčević mijenja u *skeršeni*, *dugi*, *odugi*, imenujući samo tri akcenta. Za ovu promjenu nije imao posebna razloga, pogotovu što to nije promjena na bolje. Ali, Starčević kao da sam nije bio svjestan svih vrijednosti svoje *Ričoslovice*. Zabavljen drugim poslovima, a oko jezika polemikama i borbama za ikavicu, nije se brinuo hoće li se otrgnuti zaboravu njegova gramatika, za koju je preskromno napisao da je bila »sasvim neuglađena«. ⁶ Tako je jednostavno prešao preko svojih naziva za akcente. Ti Starčevićevi termini ne bi se mogli održati ni uz svestraniju pažnju kasnijih filologa prema njegovu radu, jer ne počivaju na temeljitijem poznavanju fiziologije akcenta, te su k tome ili neodređeno višeznačni ili neodređeno slikoviti. Ipak, ovo su rani pokušaji da se i nazivima za akcente i akcenatske znakove upotpuni hrvatska gramatička terminologija. Usvojenih naziva za akcenatske znakove ni danas nemamo, a

⁶ *Zora dalmatinska*, 1846, str. 345.

nazivi za sve akcente iz istih razloga ni danas nisu uvijek jednaki. (U davanju naziva akcentima nije se poslije upustio ni Daničić, što mu je pribavilo Maretićev prigovor.⁷)

IV. Među jednosložnim imenicama muškoga roda akcenatskoga znaka nemaju *rat*, *zet*, *svit*, *konj*, *kuk*, što znači da se izgovaraju s kratkim silaznim akcentom (*răt, svît – svjet, savjet*), a *sād, lèd, zìd, bôg* imaju dugu silaznu intonaciju (= *sād, lèd*).

U genitivu sg. akcenat mijenjaju *ròd-roda, ròg-roga, dròb-droba* (= *ròd-ròda, ròg-ròga, dròb-dròba*). To je isti tip koji nalazimo u Daničića,⁸ s tim što je Daničić u informaciji o obličnom akcentu iscrpniji. Starčević kaže da se akcenat nominativa gubi »udilje u drugom sklonu« (par. 175, III), a Daničić daje i promjenu u lokativu (*ròd-ròdu, dròb-dròbu*), s tim što *bôg* nema te promjene. To Daničić formulira oprezno (»rekao bih«, str. 23). Utjecaj imenica za živo osjeća se danas u izjednačenju *ròd-ròdu* prema genitivu, dok je imenica *drob* potisnuta jer nije ušla u stručne terminologije. Kao manje učestala, zaciijelo će duže izmicati ovoj analogiji.

Starčević daje još promjene za genitiv singulara (= *skūt-skúta, pūt-púta*) i nominativ plurala *zìd-zìdovi* (= *zìd-zìdovi*). Ovdje se obično forsira kao književno *pūt-pútovi-pútōvā*, što se kosi s izgovorom južnih kulturnih centara, koji generaliziraju (i time pojednostavnjuju) *pūt-pūtovi-pūtōvā* ali i *ròd-ròdovi* (u Daničića *ròd-ròdovi*). Šteta je što Starčević ovdje nije dao više informacija o obličnom akcentu, osobito o nominativu plurala. Danas bi bilo korisno vidjeti da li bi proveo kakvo uopćavanje prema svojem *zìd-zìdovi* ili bi ostao i ovdje, kao nekoć u *Ričoslovici*, pri kratkoj množini u *pūt-púti*.

Od dvosložnih imenica od dva sloga tu su *dervār, volār, težāk, klobūk, kòlāč*. Te imenice prema izgovoru u Starčevićevu govoru treba čitati *dřvār, tēžāk, vòlār, klòbūk, kòlāč*. Znak ` znači ovdje duljinu, a ispred nje Starčević akcenat u nekim pozicijama ne bilježi.⁹ Ovdje je i onako želio napomenuti duljinu, te ih nabraja zajedno sa *golèt, zelèn, momčād* (= *gòlèt, zèlèn, mòm-čād*). (Na *volār* mogao se dugi uzlazni akcenat naći samo tiskarskom pogreškom.)

U *Ričoslovju* Starčević nije sretno sistematizirao građu. Tako je, želeći naglasiti da »imena samostručna od dvi slovke, imajuća glasilo, imaju na drugoj slovki priglasilo« (par. 176), sastavio imenice muškog i ženskog roda i pridjeve. Ovo se mora zamjeriti Starčeviću kao piscu već jedne gramatike, koji se pokazao doraslim za taj posao. Tako *baba, jare, tele, kokoš, otac, lonac, lažac, pupak, popov, didov, zelen, modar, nošen, prošèn* nikako ne spadaju zajedno (*kòkòš, nòšen, pòpòv, òtac* itd.). Starčević im ne pripisuje duljinu, nego posebno nabraja one koje imaju »priglasilo odugo«.

⁷ O. c., str. 30.

⁸ *Srpski akcenti*, SAN, Beograd-Zemun, 1923.

⁹ Za ovo i daljnja čitanja vidi bilj. 2.

Među trosložnima zabilježene su *počétak*, *piánac*, *proždérlac* (= *proždřlac*). Nema sumnje ni o akcentima *čaròvnik*, *duhòvnik*, *debèlják*, *slobòdnjak* (= *čaròvnik* itd.). Riječ *duhòvnik* zabilježena je kako se izgovara u dijalektu koji je Starčević znao i u kojem je provela dosta dugo da se mogla akcentatski prilagoditi. Benešić je u *Hrvatsko-poljskom rječniku* bilježi *dùhovnik*, što opet nije jedini akcentat (*dùhovnik*). Ovo upućuje na razmišljanje o brojnim primjerima poteklim »odozgo«, izvan radikalne novoštokavske sredine, koje se na terenu nisu podredile, te njihov akcentat ostaje samo konstrukcija bez praktične vrijednosti za književni standard (*velèčàsni* : *velečàsni*).

Od imenica ženskoga roda nalazimo genitive *kućè*, *vatrè*, *plivè*, *zmijè* (= *kùcè*, *vàtrè*, *plivè*, *zmijè*). To upućuje na nominativ *pliva*, kao u drugom izdanju Vukova i poslije u Benešićevu *Hrv. polj. rječniku* (*pljèva*). Genitiv *zmijè* upućuje na nominativ *zmija* (a ne *zmija-zmije*), opet kao u tim rječnicima. Od trosložnih dolaze *planìna*, *ravnìca*) i *odìva* (= *planìna*, *ravnìca*, *odìva*), od četverosložnih *derràrica*, *ključàrica*, *ovčàrica*, *divènica*, *zobènica* (= *drvàrica* itd.), koje bez podataka o promjeni u oblicima ne daju povoda da se o njima nešto kaže, osim da ovakav akcentat odgovara Starčevićevu govoru.

Od imenica srednjega roda osim spomenutih dolaze *jaràd*, *prasàd* (= *jàràd*, *pràsàd*), zatim *mliko*, *spàvalo*, *pecìvo*, *varìvo*, *sočìvo*, *predìvo*. Akcenti *pecìvo*, *vàrìvo*, *sòčìvo* i *prèdìvo* mogu pretezati i ubuduće, pogotovu što ih je tako akcentirao i Daničić, a prema njemu i drugi.

Akcenti pridjeva *modar* (= *mòdar*), *blážen*, *plítak*, *žédan* odgovaraju dijalektu i književnom jeziku, ali nema primjera za određeni oblik. Starčević je postavio i ovo pravilo: »Ako je priglasilo na drugoj slovki, zuk mora biti skeršen, odug, ali dug, na trećoj slovki ostaje poluglasilo, a prva nosi svoje poluglasilo; kao: *dubòko/širòko*; *pečūrka*, *pecìvo/počétak/odìva*.« (Par. 177) Nije teško vidjeti kako se ovo pravilo odmah demantira: poluglasila nema u svim primjerima iza akcenta, a nema ga, naravno, ni na prvom slogu. Starčević nalazi jednako poluglasilo na prvom slogu u *dubòko* i *pečūrka*. Ovo se osim toga tuče i sa spomenutim pravilom u par. 171, u kojem je Starčević bio na putu da definira duljinu ili barem njeno mjesto. Ali, iznimka je važnija od ovog nesretno postavljenog pravila. Od njega izuzima »imena prilagateljna kada stoje u okončanom razumku, kao *šarenì pivac*, *zelenà halja*, *bogatò Ture*, *debèlò meso*, *mekanà koža*«. Rječnik JAZU daje značenja pod »razumak« koja se teško mogu povezati sa značenjem Starčevićevih primjera. U primjerima *šarenì pivac* itd. radi se o sintagmama, koje traže određeni pridjev, a kao imenski predikat ili objekt dolaze »okončano«, na koncu rečenice. Svakako, Starčević je dobro zabilježio ovdje akcentat određenog pridjeva. U skladu s njegovim bilježenjem treba čitati *šàrenì pivac*, *zèlenà halja*, *bògatò Ture*, *dèbelò meso*, *mèkanà koža* (a ne * *šàrenì*, *zelèna*, *bogàto*, *debèlo*, *mèkàna*). To je u skladu i s njegovim govorom, u kojem sam

konstatirao npr. *To su jako visokē gōre*, ali *Te gōre su visōke*. Ovdje se radi o procesu koji sve više prevladava, tj. u pridjeva prevladava akcentat muškog i srednjeg roda: prema *věseo*, *věselo* imamo *věsela* (određeno *věseli-věselō-věselā*), te je *vesèla* (dobiveno od *veselā >* veselāja > veselā > vesèla* (*věselā*) ili *vesèla*) danas dijalektizam. Mislim da rezultati toga procesa u književnom jeziku u sintagmama ostaju definitivni.

Od glagola Starčević je zabilježio infinitive *túći*, *vúći*, što danas rjeđe dolazi u njegovu govoru nego *tûći*, *vûći* (kao *dôći*). Kao Starčević, akcentirao ih je i Daničić u *Srp. akc.*, a novosadski pravopis dao je dublete *túći* i *tûći*, *vúći* i *vûći*. Dalje dolaze infinitivi *páliti*, *píliti*, *trúđiti*, *zíbati*, *zóvnuti*, *diteliti*, *ditinjiti*, *klikovati* (= *điteliti*, glagol nema Vuk ni Rječnik JAZU; u Rječniku JAZU *ditinjiti*), *sperđucati*, *kradúkati* (isto u Rječniku JAZU), *kukuríkati*, *kokodátati* (sic), *tandaríkati*. Glagol *zóvnuti* imao bi prezent *zòvnēm*, prema *zòvnuti-zòvnēm*.

Na prezentskim nastavcima *síčem*, *krádem* nema duljine iza dugog uzlaznog akcenta. Međutim, Daničić je u *Srp. akc.* duljine zabilježio: *síčēm*, *sijěčēm*, a prema njemu i novosadski pravopis. To je zanimljivo, jer duljine na prezentskim nastavcima pokazuju u urbanom izgovoru i u nekim priručnicima neslaganje s Daničićevom kodifikacijom.

Drugim glagolskim oblicima Starčević se u *Ričoslovju* malo bavi. Jedino traži da 3. lice plurala aorista ima na kraju duljinu: *rekošē*, *vidišē*, *padošē* (što, prema njegovu govoru *d a n a s*, ipak čitam *rēkoše*, *vidiše*, *pādoše*). To Starčevićevo traženje nije novo, vuče korijen još iz *Ričoslovice*. Duljina u 3. licu pl. aorista dosta je raširena u štokavskim govorima.¹⁰ Ali ni Daničić kao kodifikator, ni gramatike, ni rječnici nisu je uvrštavali među zakonitosti književnoga jezika. S obzirom na položaj aorista u jezičnim navikama inteligencije, to će i ostati kako jest.

*

U Starčevićevim člancima o akcentima opaža se ista crta kao i u njegovu prijašnjem gramatičkom radu: bolje je zapisivao i iznosio primjere nego što je postavljao pravila i otkrivao sustav. Pri tome se pokazalo kao slabost, ozbiljna, iako razumljiva za njegovo vrijeme, što nije temeljitije poznao fiziologiju akcenta. Ukupno gledajući, ovi članci prema akcentu iznesenom u *Ričoslovići*, nisu napredak. Skromniji opsegom, oni su skromniji i građom. Šteta je i to što Starčević nije uspio u sintezama koje je želio dati i što nije našao shemu kao u gramatici, u kojoj se sigurno kretao utrtim stazama, po paradigmama. Zato je i razmatranje obličnog akcenta ovdje moralo biti skromnije. Ali, to su članci pisca prve naše gramatike koja razlaže naš četve-

¹⁰ P. Sladojević: Kvantitet završnog samoglasnika u 3. licu množine aorista i imperfekta, *Naš jezik*, X, n. s., str. 154.

roakcenatski sustav, i u njima možemo pratiti kontinuitet njegovih praktičkih nastojanja. I za rješavanje problema akcenta suvremenoga jezika korisno je poznavanje toga kontinuiteta i primjerâ iz ovih članaka, koje je iznio obrazovani pisac *Ričoslovice* i *Ričoslovja* i izvrstan poznavalac ikavsko-štokavskoga govora, ovaj put – »radi onizih koji su radi znati najglavnija pravila« – na stupcima *Glasnika dalmatinskog*.

KLASIFIKACIJA PREZIMENA PO ZNAČENJU

Ante Šupuk

S pravnoga gledišta ime je u širem značenju oznaka fizičke osobe kojim se razlikuje od drugih osoba i time se identificira, ali imena i prezimena, tj. rođena i porodična imena, iako nam se danas tako ne čini, u stvari su jezični izraz, forma određenog sadržaja, adekvatno izražajno sredstvo. Svaki narod ima svoje onomastičke specifičnosti, štaviše i pojedini krajevi, uže sredine, gradovi i naselja. Prezimena su nam često sigurni pokazatelji migracijskih nanosa pokazujući nam u nekim slučajevima i putove migriranja. Starinci gotovo svakog kraja izrazili su, više ili manje, svoje osobitosti i u antroponimima, iako, suprotno od toga, prezimena različitih naroda često su po značenju jednaka, a katkad i u tvorbi slična. Prezimena su ograničena prostorno, imaju svoju zavičajnost, iako su gradovi odvajkada, a naročito od vremena bržih saobraćajnih veza stalno primali doseljenike, a na taj način i antroponimnu prinovu.

Imena i prezimena idu u kategoriju jezičnog folklorâ; njihova je baza jezik, narječje, lokalni govor, ali ne samo to: kao poseban oblik jezične nadgradnje ujedinjuju sve komponente društvenog kretanja: religiju, kulturu, običajno pravo, narodno stvaralaštvo, ekonomiku, politiku. Iako su ona danas, administrativno-zakonski pod silom organiziranog društva i državne vlasti, fiksirana, stabilna i nepromjenljiva, ipak i danas su promjene neizbježne i njihova je stagnacija samo prividna. Svako vrijeme ima svoja osobna imena, a prezimena neprimjetno neka postaju češća, a druga rjeđa i od njih neka, izumrcem njihovih nosilaca ili udajom ženskih potomaka, sasvim iščezavaju. Katkad pak, ratnim pustošenjem ili pomorom od neke pošasti, nestajala su brojna prezimena. Prema tome, ti atributi fizičkih osoba nisu ograničeni samo prostorno, regionalno već i vremenski, i u razdoblju od nekoliko stoljeća, pa i u kraće vrijeme, dolazi do veće ili manje izmjene stanovništva ili do promjene prezimena.

Osim toga, porodično ime ili prezime s obzirom na postanak rezultat je u najviše slučajeva dužeg procesa, te je ono svojom tvorbom bogatije i razno-